

УДК 159.9:351.746.1

БОНДАРЕНКО В. В.Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
(м. Хмельницький)

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ФАХІВЦЯ ПО РОБОТІ З ПЕРСОНАЛОМ ДО НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИКОРДОННИКАМ ТА ЧЛЕНАМ ЇХ СІМЕЙ

У статті викладено результати виконаного автором експериментального дослідження формування професійної готовності фахівця по роботі з персоналом до надання психологічної допомоги прикордонникам та членам їх сімей. Аналіз результатів дослідження підтверджує ефективність авторської методики з формування готовності до надання психологічної допомоги прикордонникам та членам їх сімей.

Ключові слова: формування професійної готовності, надання психологічної допомоги, авторська методика.

Готовністю до того чи іншого виду діяльності є цілеспрямоване вираження особистості, що включає її переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, вольові й інтелектуальні якості, знання, навички, вміння, настанови, налаштованість на певну поведінку. Така готовність досягається у ході ідейної, моральної, психологічної, професійної та фізичної підготовки, а також є результатом всебічного розвитку особистості з урахуванням вимог, що висуваються особливостями діяльності, професії. Актуальність дослідження діагностики професійної готовності фахівців по роботі з персоналом до надання психологічної допомоги обумовлюється підвищенням вимог до якості підготовки офіцерських кадрів, зокрема і до роботи із персоналом [1].

Проблеми дослідження різних аспектів процесів формування готовності до багатьох видів діяльності військовослужбовців-прикордонників присвятили свої праці м: О. Ф. Бондаренко, П. П. Горностай, І. Е. Ковальська, М. М. Кужель, В. А. Молотай, М. В. Руденко, О. Д. Сафін, В. А. Сластьонін, Н. А. Сторожук, Я. В. Чаплак та інші вчені [2]. Аналіз літератури свідчить про те, що проблема формування готовності саме фахівців по роботі з персоналом до надання психологічної допомоги прикордонникам та членам їх сімей потребує подальшого вивчення. Існує необхідність експериментального дослідження цієї проблематики, визначення умов та чинників ефективного формування і розвитку цієї готовності.

Метою статті є ознайомлення з результатами виконаного автором емпіричного дослідження формування професійної готовності фахівця по роботі з персоналом до надання психологічної допомоги прикордонникам та членам їх сімей.

Метою формувального експерименту стала реалізація виділених нами психологічних і педагогічних умов, необхідних для розвитку у слухачів мотиваційної, теоретичної, практичної та креативної готовності до професійної діяльності фахівця (офіцера) по роботі з персоналом з надання психологічної допомоги прикордонникам та членам їх сімей.

На заключному етапі формувального експерименту зроблено дослідження, результати якого стали основою для аналізу й оцінки ефективності розробленої нами системи формування готовності до професійної діяльності.

Слухачі контрольної групи (70 осіб), навчалися у рамках базових дисциплін, а інші, що увійшли до експериментальної групи (70 осіб) – відвідували спецкурси, акцентуючі їх увагу на специфіці надання психологічної допомоги.

Ефективність нашої дослідно-експериментальної роботи по формуванню готовності перевірялася за двома напрямками:

по-перше, це встановлення ступеня сформованості і розвитку складових структурних компонентів професійної готовності;

по-друге, встановлення загального рівня професійної готовності до досліджуваного виду діяльності.

Для вивчення впливу авторської методики на вдосконалення мотиваційно-ціннісної сфери особистості фахівців застосовувався комплекс методик, які ми використовували і на констатувальному етапі дослідженні.

Дослідження провідних життєвих цінностей виявило суттєві зміни у ціннісних орієнтаціях слухачів експериментальної групи. Так, серед термінальних цінностей, як і раніше, перевага за

індивідуалістичними та конкретними цінностями, але при цьому значно збільшилася орієнтація на цінності, пов'язані з професійною діяльністю, що відповідають професійно-гуманістичній спрямованості особистості. Результати цього дослідження відображені на рис. 1; 2.

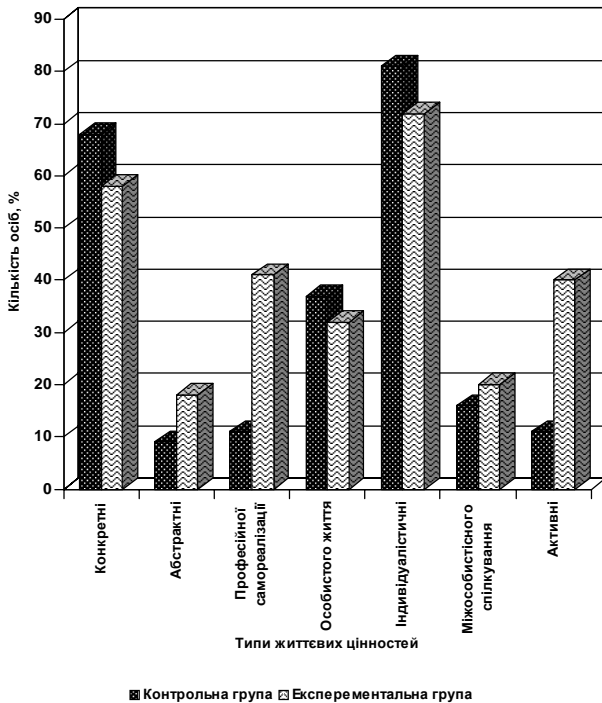

Рис. 1. Провідні термінальні цінності слухачів

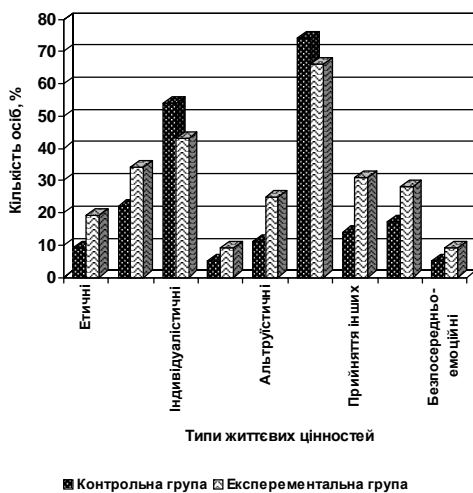

Рис. 2. Провідні інструментальні цінності слухачів

Як видно з рис. 1; 2, в експериментальній групі т спостерігається позитивна динаміка в осмисленні інструментальних цінностей, а саме: відбулося збільшення орієнтації на цінності, що відповідають специфіці професійної діяльності по наданню психологічної допомоги прикордонникам та їх сім'ям – етичні, міжособистісного спілкування, конформістські, альтруїстичні, інтелектуальні, безпосередньо-емоційні світовідчуття.

Значна зміна мотиваційно-ціннісного ставлення членів експериментальної групи до професійної діяльності зафіксована за результатами анкетування, спрямованого на виявлення ступеня прийняття специфічних цінностей досліджуваного виду професійної діяльності.

В експериментальній групі у 37,4% респондентів відзначається явне задоволення обраною професійною діяльністю, що на 17,4% перевищує аналогічний показник у контрольній групі. При цьому в експериментальній групі суперечливе ставлення до професії фіксується тільки у 5,71% слухачів, а незадовільне відношення взагалі не проявляється.

Вивчення змін комплексу професійної мотивації слухачів проводилося за допомогою методик, використаних на етапі констатувального експерименту (опитувальника О.О. Реана та методики Т. Елерса) [3; 4]. Результати проведеного дослідження, відображені на рис.3, свідчать про деякі позитивні зміни у мотивації досягнення успіху, що відіграє значну роль у забезпеченні ефективності виконання професійних функцій фахівця по роботі з персоналом. Так, в експериментальній групі відмічене зростання кількості слухачів, що мають яскраво виражену мотивацію на досягнення успіху і зменшення проявів мотивації на уникнення невдач. Це може свідчити про переваги експериментального навчання у плані формування оптимального комплексу професійної мотивації.

Аналіз результатів комплексного дослідження динаміки мотиваційно-ціннісної сфери особистості фахівців (офіцерів) по роботі з персоналом показав, що реалізація запропонованої автором системи формування, розвиток професійної готовності чинить значний вплив на вдосконалення мотиваційної сфери особистості слухача, яке проявляється у підвищенні ступеня сформованості професійно-гуманістичної спрямованості особистості та наближення комплексу мотивів професійної діяльності до оптимального.

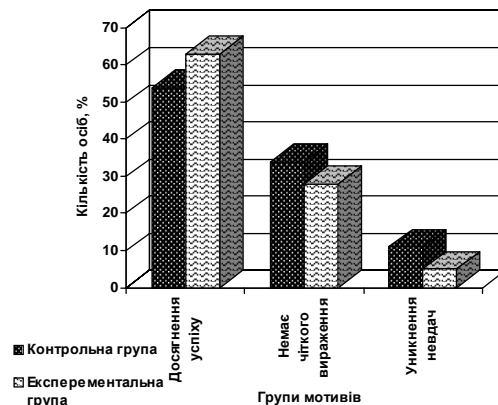
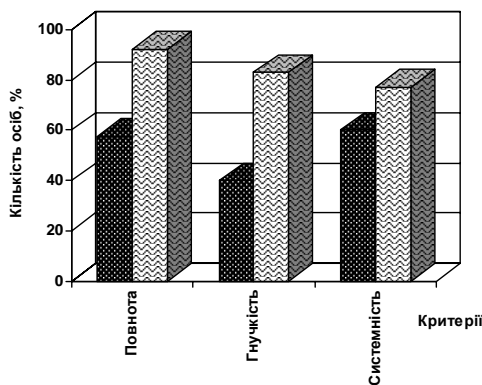

Рис. 3. Порівняльна характеристика мотиваційного комплексу слухачів

Для перевірки ефективності дослідно-експериментальної роботи у сфері розвитку теоретичної готовності до досліджуваної професійної діяльності ми використовували систему завдань аналогічну тій, що була використана на констатувальному етапі експерименту і доповнена різними варіантами тестів (альтернативні, виборчі, співвідносні, відтворення, конструктивні, результативні).

На основі виконання слухачами такого виду роботи встановлено, що середній показник повноти знань, що відображають специфіку психологічної допомоги різним категоріям прикордонників та членам їх сімей у слухачів в експериментальній групі виявився на 34,28% вищим, ніж у контрольній. Середній показник гнучкості спеціальних професійних знань в експериментальній групі перевищив аналогічний у контрольній на 42,85%, а середній показник їх системності – на 17,14%. Результати оцінки знань слухачів відображені на рис. 4.

■ Контрольна група ■ Експериментальна група

Оцінка вірно вирішених завдань різного рівня складності

Рис. 4.

Результати, отримані у ході дослідження, свідчать про істотний вплив експериментального навчання на розвиток теоретичної готовності до досліджуваної професійної діяльності.

Підтвердженням вищезазначеного є якість виконання слухачами експериментальної і контрольної груп запропонованих контрольних завдань. У контрольній групі з завданнями репродуктивно-адаптивного рівня складності впоралися 45,71% слухачів. Це досить високий показник для традиційної системи професійної підготовки. З завданнями більш високого рівня складності – репродуктивно-моделюючим і власне-творчим – успішно впоралися відповідно 42,86% і 28,57%. Такі результати ще раз наочно свідчать про необхідність удосконалення існуючої системи підготовки фахівців у галузі роботи з персоналом.

Як видно з рис.4, значно більша кількість слухачів експериментальної групи успішно впоралися з завданнями репродуктивно-моделюючого (80%) і власне-творчого характеру (48,57%), що, на наш погляд, є показником не тільки розширення спектру необхідних професійних знань, але й значного підвищення рівня розвитку когнітивних здібностей і професійного мислення. Нам здається, що це стало можливим завдяки широкому застосуванню на заняттях, які проводились у рамках формувального експерименту, завдань і проблемних ситуацій різного рівня складності.

Про позитивні зміни у спрямованості мислення свідчать і результати тестування за методикою «Індивідуальні стилі мислення» А. Алексєєва, Л. Громової [5; 6]. Соціальної спрямованості мислення відповідає поєднання таких стилів, як ідеалістичний, аналітичний та синергетичний [7; 8; 9]. За результатами дослідження нами виділено три групи:

1.) з яскраво вираженою соціальною спрямованістю мислення, яка характеризується сильною або помірною перевагою всіх вищевказаних стилів;

2.) з відсутністю чіткого вираження соціальної спрямованості мислення, яка характеризується сильною перевагою стилів мислення, не відповідає його соціальної спрямованості, при помірній перевазі (чи помірному нехтуванні) необхідних стилів;

3.) з відсутністю соціальної спрямованості мислення, яка характеризується стійким ігноруванням, принаймні, двох з трьох вищеназваних стилів мислення, що відповідають його соціальної спрямованості.

Розподіл слухачів контрольної та експериментальної груп за характером спрямованості мислення відображено на рис. 5.

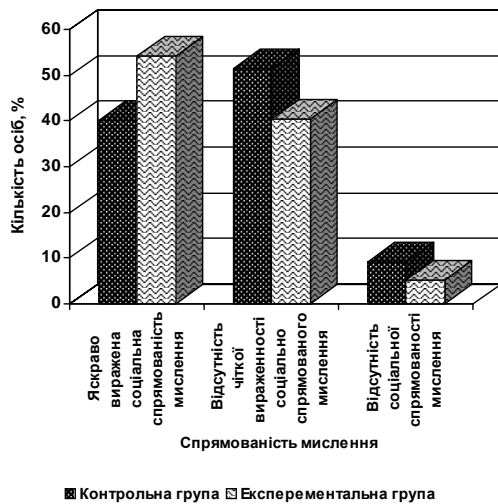

Рис. 5. Порівняльна характеристика спрямованості мислення

З рис. 5 видно, що в експериментальній групі кількість слухачів з яскраво вираженим соціальним мисленням на 14,28% більша ніж у контрольній групі. Це дає нам підставу констатувати, що запропонований в експерименті підхід до формування професійної готовності, сприяв розвитку професійного мислення.

Для вивчення впливу експериментальної методики на формування та розвиток когнітивних, конструктивних, комунікативних та організаторських умінь використовувалися завдання практичної спрямованості. Вивчення даних показників здійснювалося на основі думки незалежних експертів, у якості яких виступали викладачі кафедр та фахівці підрозділів по роботі з персоналом.

Порівняльний аналіз отриманих даних свідчить про ефективність експериментальної системи формування готовності до діяльності фахівця по роботі з персоналом (прикордонниками) та їх сім'ями у плані забезпечення стабільної позитивної динаміки розширення спектру професійних умінь і навичок.

Для вивчення впливу авторської методики на формування і розвиток креативної готовності використано той же комплекс методик, що і на констатувальному етапі дослідження.

Оцінка прояву активної позиції фахівців по роботі з персоналом проводилася на основі включеного спостереження, обміну думок учасників формуального експерименту з викладачами, керівниками занять протягом усього періоду проведення дослідження. Результати цього дослідження відображено на рис. 6.

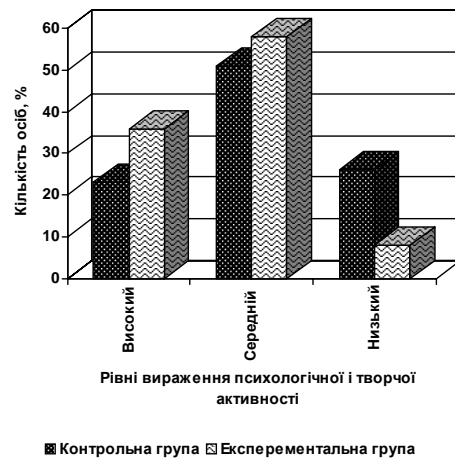

Рис. 6. Порівняльний аналіз рівня вираження психологічної та творчої активності слухачів у процесі оволодіння професійними знаннями

За результатами дослідження, різниця між показниками досліджуваних експериментальної і контрольної груп за високим рівнем розвитку склала 12,86%. Отримані дані дозволяють нам констатувати, що реалізація експериментальних психолого-педагогічних умов сприяла підвищенню психологічної та творчої активності у процесі оволодіння знаннями.

На заключному етапі формуального експерименту за допомогою комплексного дослідження були виявлені рівні вираження, сформованості готовності до досліджуваного виду професійної діяльності. Критерії взяті ті ж, що й на етапі констатувального дослідження. Результати порівняльного аналізу подано у табл. 1.

Порівняльний аналіз результатів дослідження показує стабільну динаміку зростання готовності слухачів до професійної діяльності по наданню психологічної допомоги прикордонникам та членам їх сімей у період навчання за експериментальною методикою. Так, в експериментальній групі кількість слухачів з високим рівнем

Таблиця 1

Порівняльний аналіз рівнів вираження професійної готовності (дані у % № 70)

Рівні вираження	Експериментальна група		Контрольна група	
	до експерименту	після експерименту	до експерименту	після експерименту
Високий	5,72%	24,28	8,58%	12,85
Достатній	20,03%	44,28	14,29%	28,57
Середній	45,73%	20	48,55%	42,85
Низький	28,52%	11,43	28,58%	15,71

професійної готовності, після навчання в рамках експериментальної системи, зросла на 19%, з достатнім – на 24,28%, тоді як у контрольній групі позитивна динаміка не настільки яскраво виражена: кількість слухачів з високим рівнем професійної готовності зросла всього на 4,28%, а з достатнім – на 14,26%. Ці дані є достатньою підставою для підтвердження ефективності обраної стратегії професійної підготовки фахівців (офіцерів) по роботі з персоналом до цього виду професійної діяльності.

Отже, у результаті застосування методики, що забезпечує необхідні для ефективного здійснення обраної професійної діяльності перетворення, під час формування експерименту в експериментальній групі відбувся достовірний розвиток усіх компонентів професійної готовності на статистично значущому рівні. У контрольній групі динаміка змін параметрів готовності до діяльності не має підтвердження достовірності на рівнях статистичної значущості, тобто зміни відбуваються на випадковому рівні. Таким чином, результати експериментального дослідження підтвердили ефективність авторської методики з формування професійної готовності фахівців по роботі з персоналом до надання психологічної допомоги прикордонникам та членам їх сімей.

На жаль, обсяг статті не дозволяє нам більш детально висвітлити результати експериментального дослідження особливостей формування готовності офіцерів по роботі з персоналом до діяльності з надання психологічної допомоги, але, на нашу думку, шляхами подальшого дослідження проблеми формування готовності є дос-

лідження динаміки ефективного розвитку готовності до цієї діяльності.

Список використаних джерел

1. Про Концепцію розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року: Указ Президента України від 19 червня 2006, №546/2006 [Електронний ресурс]. — Законодавство України на сайті Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/546/2006>.
2. Бондаренко В. В., Теоретичний аналіз проблеми готовності до професійної діяльності офіцерів по роботі з персоналом / В. В. Бондаренко, В. В. Журавльов // Збірник наукових праць № 62 Серія : педагогічні та психологічні науки / головн. ред. Є.М. Потапчук. — Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2012. — С. 153—156.
3. Реан, А. А. Психология и психодиагностика личности. Теория, методы исследования, практикум. / А. А. Реан. — СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. — 255 с.
4. Столяренко, Л.Д. Педагогическая психология. Серия «Учебники и учебные пособия» / Л. Д. Столяренко. — 2-е изд., перераб. и доп.— Ростов н/Д: Феникс, 2003. — 544 с.
5. Алексеев А. А. Поймите меня правильно или Книга о том, как найти свой стиль мышления, эффективно использовать интеллектуальные ресурсы и обрести взаимопонимание с людьми : [текст] / А. А. Алексеев, Л. А. Громова. — СПб.: Экономическая шк., 1993. — 352 с.
6. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога: Учеб. пособие / Е. И. Рогов. — В 2 кн. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Гума-нит. изд. Центр Владос, 2006. — Кн. 2 : Работа психолога со взрослыми. Коррекционные приемы и упражнения. — 477 с.
7. Верещагина Л. А. Психология потребностей и мотивация персонала / Л. А. Верещагина, И. М. Карелина. — Харьков: Гуманитарный центр, 2005. — 156 с.
8. Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности / Под ред. Никифорова Г. С, Дмитриевой М. А., Снеткова В. М. — СПб.: Речь, 2001. — 448 с.
9. Guilford J. P. The nature of human intelligence / J. P. Guilford. — New York: McGraw Hill, 1967. — 538 p.

БОНДАРЕНКО В. В.

РЕЗУЛЬТАТЫ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ РАБОТЫ ПО ФОРМИРОВАНИЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ГОТОВНОСТИ СПЕЦИАЛИСТА ПО РАБОТЕ С ПЕРСОНАЛОМ К ПРЕДОСТАВЛЕНИЮ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ ПОГРАНИЧНИКАМ И ЧЛЕНАМ ИХ СЕМЕЙ

В статье изложены результаты выполненного автором экспериментального исследования формирования профессиональной готовности специалиста по работе с персоналом к оказанию психологической помощи пограничникам и членам их семей. Анализ результатов исследования подтверждает эффективность авторской методики по формированию готовности к оказанию психологической помощи пограничникам и членам их семей.

Ключевые слова: формирование профессиональной готовности, оказание психологической помощи, авторская методика.

BONDARENKO V. V.

RESULTS OF EXPERIMENTAL WORK ON THE FORMATION OF PROFESSIONAL READINESS TO WORK WITH SPECIALIST STAFF TO PROVIDE PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE TO BORDER GUARDS AND THEIR FAMILIES

The article presents the results of an experimental study by the author formation of professional preparedness specialist of work with staff in providing psychological assistance to border guards and their families. Analysis of research results confirms the effectiveness of the author's method of forming preparedness in providing psychological assistance border guards and their families.

Keywords: formation of professional preparedness, and psychological support, methodology.

Стаття надійшла до редколегії 14.09.2013 року.